

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Петър Стефанов,

член научно жури на конкурс за заемане на академичната длъжност доцент по професионално направление 2.1. Филология /Българска литература за деца и фолклористика, обявен от СУ „Св. Климент Охридски” /ДВ, бр.9 /02.02.2016/, относно научната, научно-приложната и професионално-академичната дейност и продукцията, представени от участника в конкурса

Конкурсът за доцент по Българска литература за деца и фолклористика е обявен по искане на Факултета по начална и предучилищна педагогика на СУ „Св. Климент Охридски”. Спазени са всички законови изисквания и нормативни разпоредби. На конкурса за обявеното доцентско място се е явил само един кандидат – гл. ас. д-р Тая Иванова Казанджиева.

1. ОБЩА ОЦЕНКА

Научно-преподавателската дейност на Тая Казанджиева включва лекционни курсове и семинарни упражнения по българска литература за деца и юноши, български фолклор и културна и социална антропология в 4 специалности и няколко магистърски курса в 2 специалности. Тя е редовен участник - като асистент - в теренните практики по фолклористика за студенти, организирани от проф. д.ф.н. Томислав Дяков, които са ежегодни и представляват практическата част на обучението по български фолклор.

Д-р Тая Казанджиева участва и в проекта „Повишаване на капацитета на академичния състав от педагогическите специалности на Софийски университет в проектиране, провеждане и осигуряване на качествено

електронно дистанционно обучение" през 2014 г., в който тя взема дейно участие в разработката на няколко курса в съавторство с проф. д.ф.н. Томислав Дяков и разработва самостоятелен курс по „Българска литература за деца и юноши”.

Гл. ас. д-р Таня Казанджиева представя за конкурса две монографии „Македонска звезда” (1909-1910) - ретроспективна антология за младите българи, 233 стр. (2012) и „Фрагменти от българската литература за деца и юноши- XX век”, 180 стр. (2016), книгата-албум „Македония в рисунки”, ВИ, (2003), както и 17 статии по проблемите на българската литература за деца и юноши, българския фолклор и медии. Има участие в 20 научни конференции.

2. ОЦЕНКА НА НАУЧНИТЕ И ПРАКТИЧЕСКИТЕ РЕЗУЛТАТИ И ПРИНОСИ

Още първите публикации на Таня Казанджиева очертават интереса към една тема, обхващаща цял комплекс от проблеми, всеки от които с възможност да стане самостоятелен предмет на изучаване: етнокултурната идентичност; българският аспект на миграцията – бежанството; българската душа във фолклоризма на литературата и културата; фолклорната словесност и вестникът. Списъкът с публикации на участничката в конкурса показва различни конкретизации на този проблемен кръг, но по правило, всички те /има и изключения, разбира се/ са обусловени от специфичната ценностна устременост на автора, в която главни жалони са особеният, специфично обагрен историзъм, пристрастието към полето на публицистичното, пиететът към етнохарактерното в нашата култура.

Без съмнение корените на този интерес са заложили в защитения през 2006 г. дисертационен труд „Медия, фолклор, литература – бежанската

фолклорна култура в медийното пространство на вестниците „Македония” и „Тракия”. Трудно е да се каже доколко натюрелът на авторката е определил темата или доколко темата е създала „натюрела”, но още в началото на нейните научни занимания е очертан /заложен/ един характерен „бермудски триъгълник”, в който се случват непознати за обичайния литературоведски подход неща. Това е триъгълникът фолклор – вестник - идентичност, в който е отразен теоретично-концептулният модел-метод на Казанджиева.

Излизайки от убеждението, че българската етнокултурна идентичност може да бъде проявена в света на съвременния фолклор, тя си поставя за цел да изследва фолклора с неговите функции на етномаркер у тракийските и македонските бежанци като фактор на съхранение и интеграция. За нея в новите условия фолклорът продължава да е основен структуроопределящ елемент на общобългарската културна идентичност, но като се опира вече на модерни форми за „общностна обвързаност”, най-достъпна от които за тези българи се оказва вестникът, превръщащ се в нетрадиционна форма за съхранение на културната памет.

Оттук и особеното внимание към най-важните печатни органи на легалните бежански организации в България. Публикациите в бежанските вестници се превръщат в художествен разказ за българската съдба, рамкирана в историческата фактология на определен период. А характерното съдържание, третирано от вестниците – темите за родния край, родовата памет, българският дом, религиозните и традиционни празници, спомените, пътеписите от родните места – става и съдържателен периметър на изследователските усилия на Казанджиева.

Тя показва особена чувствителност не просто към темата за мигрантите, но най-вече за етнологичните измерения на локалния родов космос. Оттук специфичната оптика, проблематизираща по особен начин

печата на македонските българи, мигрирали в България, оптика, достигаща до редица интересни наблюдения с несъмнен културологичен принос. Подчертан е интересът на Казанджиева към неинституционалната област в живота на човека, към дискурса на ежедневната битийност, откъдето и особеното внимание към спомените, в които се откриват утвърдени концепти на общата памет.

Детската литература и печат е един от естествените аспекти на тази проблематика. Необходимостта от запазване на етнокултурната идентичност е немислима без ролята на мигрантската литература за деца в периодиката, както и на чисто детската периодика. Специфичният за Казанджиева проблемно-тематичен профил ѝ позволява лесно да намери свой подстъп към въпросите на творчеството за деца, респективно към едно слабо изучено изследователско поле, където се транспонират по особен начин заявените по-горе интереси и проблеми.

В тази посока са две от книгите, които Казанджиева предлага в конкурса.

В първата от тях тя избира да представи в антологична форма културното значение на едно от сравнително по-малко познатите днес детски списания – „Македонска звезда” / 1909-1910/. В случая решаващо за избора е било не толкова общото художествено равнище на изданието, а знаково натовареният му социокултурен и националнокултурен контекст, който го прави по-физиономично, по-специално - в сравнение с другите - издание. Казанджиева реконструира почти напълно историята на това списание, за която днес едва ли може да се каже нещо повече.

Самото списание е в духа на характерните за епохата издания – в обръщението към спомоществователите се заявява, че то ще съдържа илюстрирани разкази, стихотворения и картини от видни наши писатели и

художници – нагодени по духа и правилата на педагогията. Голяма част от публикуваните творби са подчинени на фолклорния ритъм в широк смисъл. Авторите искат да заразят малките с поезията на традиционната битност, на онези трайни начала, които са гаранция за целостта на българската душевност.

Подборката е невинаги достатъчно художествено издържана, по правило нещата са подчинени доста отчетливо на дидактичното начало. Но Т. Казанджиева проникателно посочва ония на пръв поглед недостатъчно забележими, но важни особености, които открояват културното значение на изданието в този исторически момент. В привидните недостатъци тя провижда определени достойнства.

Разновъзrastовия адресат тя обяснява с „над-образователните” и „над-възпитателните” му задачи. Първо, то търси една по-широка целева аудитория, включваща различни възрастни групи, второ, стреми се да равнопоставя читателите си от двете страни на границата, и, трето, подчинява се на една свръхзадача – да способства за това младото поколение да комуникира на общ, литературен български език, да познава кодовете на общностното самосъзнание, проявяващи се на местно и общонационално равнище.

От енциклопедичното многообразие на списанието изследователката отделя само литературната част – онова „място”, където най-ясно личат национално-възпитателните и духовно-обедителните начала. Тя прокара и свой делитбен жанров принцип в представянето на материала – „Светът на детето”, „Красива е моята родина”, „Македония – мой роден край”, „Детска молитва”, „Хайде да играем”, в които ясно проличават и задачите на списанието, и нейните собствени културни мотивации.

Разбираемо е, че Казанджиева акцентира върху присъствието на фолклорния мироглед и стилистика както в лириката, така и в дидактично насочените публицистични образователни четива, доколкото фолклорът е един от основните маркери на етнокултурната идентичност. Но тя не се ограничава с това, а търси и подбудите, стоящи в основата на специфичния жанров избор на редакторите. В притчите /основно на Саади/, които са съотнесени с двойствения цивилизационен статус на българското население в Османска Турция, Казанджиева открива дори мост към днешния ден. Според нея този тип разкази не само разширяват светогледа на малките българи в мултикултурална среда, но и чрез споделянето на общочовешки морални ценности, изразени чрез друга култура и друга философска система, те помагат на децата по-добре да разберат „другия“.

Изследователката вижда модерността на списанието не само в съдържателните акценти, но и в единството на текст и графично оформление, където важно място играе модният тогава стил сецесион. Но най-важното - тя провижда в графиката „синхрон със средновековните български книги, съхранявани в църквите и манастирите на Македония и Тракия, изпъкващи с богати орнаменти и илюстрации“. А в хармоничното взаимодействие на двата стила – картините с фолклорни елементи и декорациите в стил сецесион, тя открива своеобразна провокация към една публика, която живее извън европейското културно ежедневие тогава. Убедителен е изводът, че „изданието става пресечна точка на ценностите на две епохи – Българското възраждане и българското модерно време“.

Сред достойнствата на антологията е и това, че тя изкарва на светло и биографиите на някои от авторите – редактори и илюстратори, заслужили и малко познати /особено е вниманието към фигурата на Петър Завоев/, което е несъмнен принос към родната биографика.

През 2016 г. Таня Казанджиева издава книгата „Фрагменти от българската литература за деца”, която естествено продължава интереса, заявен в антологията – вкус към темата Македония, към проблемите на национално родовото и националноспецифичното в литературата за деца. Събраните тук работи свидетелстват за избистрящ се изследователски натюрел, за предпочитана тематика и профил на изучаване. Специфичният медиен ъгъл разкрива неочаквана страна от литературния процес и жанровото конституиране на детската литература, от функционирането на националната култура изобщо и, в частност, на допълването на локално и национално.

Както е фрагментиран виртуалният етнологичен свят на печата, чрез който вестникът иска да върне времето, така е фрагментирана и книгата, която по специфичен път иска да върне времето, което конституира детската литература през 20 век. Въобще фрагментът при Т. Казанджиева, както при някои критици и изследователи в миналото и днес, се явява своеобразен евристичен концепт, чрез който в „парчето” тя се стреми да провиди особеностите на цялото.

Лично за мен някои от статиите бяха особено интересни, доколкото в тях се оглеждат важни страни на „цялото”. Текстът „Приказките на поетите – Асен Разцветников, Й. Стубел, Ем. Попдимитров” е любопитен като идея, доколкото имплицитно е построен върху въпроса - ярко изразеният поетичен натюрел слага ли отпечатък върху приказното творчество? Те не са единствените поети които пишат приказки, но имат много общо помежду си - бидейки едни от най-авторитетните поети за възрастни, те невинаги са били галеници на литературната съдба. Признавайки уникалния принос на всеки от тях, Казанджиева намира най-важното общо място между им - дълбоко свързани с българската фолклорна традиция, и тримата пардоксално преживяват отдалечаването

от нея във времето като усилваща се съкровена свързаност с нейната естетика и нравственост.

Може би най-изразителна от всички е статията „Родният край като спомен в произведенията на Д. Габе, К. Петканов и Бленика”, доколкото тя най-ясно разкрива идеологията на научните занимания на Т. Казанджиева, нейното изследователското кредо. Тук е осветлен друг важен аспект на онова ценностно начало, което тя трайно отстоява – „родният край като спомен”. Това не е просто тема и жанр, а характерен „топос”, важен епизод от спомнянето на българските писатели, философско-ценностен концепт, който изследователката целенасочено търси и интерпретира. Този спомен е особено съкровен за онези, чиито родни места са останали извън пределите на България. За такива хора „споменът спасява от чувство за малоценност, от загуба на социална и жизнена мотивация, поддържа духа им за вяръност към неосъществения идеал.” В определен момент отнетата земя се превръща в „свети места” за цялата родина, а локалната битийна култура на въпросните автори придобива облика на архетип за цялата нация. Това, според Казанджиева, е мотивът „амаркорд” за българската детска литература от средата на 20-те години, възплъщаващ мита за вечното завръщане, пряко или косвено препращащ към сакрализиран роден край.

Избраният подход дава възможност на изследователката да участва във възкресяването на някои забравени фигури в детската ни литература, какъвто е случаят с писателя Змей Горянин – автор на произведения на историческа тема и на забавни разкази за малките. Приносно е проследяването на биографията на котарака Панчо в различните детски списания и внасянето на нови щрихи към този образ. В обръщането към фигурата на Змей Горянин, струва ми се, важна роля е изиграло и името на автора - доколкото писателят е слял себе с името на един от най-популярните и страховити образи на балканския фолклор, те. обозначил се

е етноспецифично в българската култура. За хуманитарист като Т. Казанджиева, комуто нищо фолклорно не е чуждо, това – по всичко личи, е изключително важно обстоятелство.

Знаем, че в изучаването на детската литература дълго време интересът бе предимно към най-важните аспекти на литературната процесуалност и към творчеството на отделни видни представители, докато проблемите на литературния живот в неговата „всекидневност” оставаха някак на втори план. Днес, покрай всичко друго, се наблюдава засилен интерес и към литературната периодика за деца, която в най-голяма степен изнася емпирията на литературния живот в неговата широта и многообразие. Без съмнение заниманията на Т. Казанджиева са част от този обновен изследователски дискурс, но осъществени в специфичен ключ.

В същото време някои текстове показват, че тя може да бъде не само описател на вестници, жанрове и рубрики, но и критик, умеещ да се вчувства в словото на другите, да съпреживява техния свят с изразните средства на една артистична критика. Статията „Българската душа във фолклорните миниатюри на Иван Серафимов” показва, че тя притежава несъмнен усет за естетико-поетичното, фина емоционалност, искреност, богати сетива, позволяващи ѝ да види значимото не само във „външното”, а и във „вътрешното” на културата. За нея „това е не просто поетическа проза, чийто герой е фолклорният свят, а книга, в която е съхранен споменът за българската душа в „абсолютен” вид”.

С всичко това Т. Казанджиева ни се представя като изследовател със специфичен афинитет, с вкус към документално-историческото изследване, към особеностите на литературния живот в миналото, със сетива за национално значимото и с наличието на осъзната кауза за съхраняване на национално-историческата памет.

Тя участва с публикации в сериозни научни сборници и конференции. Нейните изследвания се отличават с добросъвестност и изчерпателност на фактологията – в рамките на метода, разбира се. Много от културните единици, с които тя борави, срещаме за пръв път – имена, заглавия издания. Самата интерпретация на материала се осъществява без склонност към натрапчив филологизъм, маниерност, към очертаване на умозрителни модели или оригиналност на всяка цена. Изложението ѝ е разностранно, прозрачно, увлекателно, каквото трябва да бъде доброто детско литературознание, доколкото то априори е насочено и към нефилолози.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В рамките на тази рецензия аз по необходимост казвам само част от онова, което бих могъл да кажа по отношение достойнствата на преподавателя и изследователя Таня Казанджиева, една от вече достатъчно познатите фигури, работещи на попрището на детската литература. Давайки израз на високото си мнение за нейните качества и постижения, категорично заставам зад предложението да ѝ бъде присъдено научното звание „доцент”.

В. Търново

15 май 2016

